

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Cerimonien Vande Heylighe Roomsche Kercke Raeckende De Processien, De Pelgrimagien, Het Vvy-Water Ende Begravenisse

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1669

Cerimonien Raeckende De Pelgrimagien Naer 't H. Landt, Graeven der
Martelaeren, &c.

urn:nbn:de:hbz:466:1-34094

CERIMONIEN

RAECKENDE

DE PELGRIMAGIEN

Naer 't H. Landt, Graeven der Martelaeren, &c.

VOOR-REDEN.

Als ick handele van Pelgrimagien/dan verstaec ick daer dooz / reysen tot sekere plaetsen/ om Godt/ ofte sijne heylighen daer bysonderlyck te dienen. Ick weet wel datmen Godt kan/ ende magh op alle plaetsen eeren / ende aenbieden/ ende dienen / om dat hy dooz sijn onghemeten ende onepndelyck wesen ober al teghenwoordigh is; dat is hupten alle dispuyt / doch dit is eyghentlyck de questie hier niet / maer de questie is / oft Godt opt eenighe bysondere plaetsen verhozen heeft / op de welke hy meer bysonderlyck wilde ghedient ende aenghebeden worden / als op andere / ende by soo verre men kan verstaen dat hy dit ghedaen heeft / soo volghet daer naer sackerlyck uyt / datmen / oock sonder expresse bevel/ tot dierghelycke plaetsen magh reysen / om daer sijne deborste te houden. Dese reysen en sijn niet anders als 't ghene wy Pelgrimagien noemen: Ergo / is't dat ick uyt Schrifture kan verhoonen/ dat Godt opt sekere gheselde plaetsen verhozen heeft/ om daer bysonderlyck ghedient te worden/ ende datmen metter daedt derwaerts is ghereyst/ om hem daer te dienen; soo sal ick verhoonen uyt Schrifture / dat onse Pelgrimagien tot sekere plaetsen goet ende gheoozloft sijn: Laet ons beghin-

22 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien
HET EERSTE CAPITTEL.

§. I.

Wordt berhoont uyt Schrifruer, dat de Pelgrimagien goet ende loffelijck zijn.

Deuteronomij Capite 16.

V. 5. **G**Hy en sult het Pascha niet moghen offeren in alle uwe steden, de welcke uwen Heere uwen God gheven sal.

V. 6. Maer op die plaetse de welcke den Heere uwen God verkielen sal.

V. 16. Drymael in 't jaer sullen alle uwe manlijke personen verschijnen voor het aensicht des Heeren uwen Godts, inde plaetse die hy verkielen sal: op het feest der onghesuerde brooden, ende op het feest der weken, ende op het feest der tabernakelen.

De plaetse die God naderhandt heeft verkielen is gheweest de stadt van Jerusalem; derwaert sijn den Joden drymael 's jaers / te weten / tot den Paesch-dagh / tot den Sincen / ende tot den feest-dagh der tenten reysen / om Gode daer bysonderlijck te gaen dienen met offeranden / ende andersints.

1. Regum, oft Samuelis Capite 1. v. 3.

Helcana gingh opwaerts uyt sijne stadt op de ghesette daghen, om aen te bidden, ende om te offeren den Heere der heerschaeren te Silo.

Hier wordt ghesproken / seght den Dordrechtse Bijbel s. *Bemerk.* vande dry jaerlijcksche feest-dagen der Joden.

Ioannis Capite 12. v. 20.

Daer waeren sommighe Griecken, uyt de ghene die opkomen waren, om op den feest-dagh te aenbidden.

Astorum Capite 8. v. 27.

Ende siet een moorman, den kamerlinck van Candace de Coninghinne der mooren, die over alle haere schatten was, was ghekomen om te Jerusalem te aenbidden.

Op dese Schrijftuer plaetsen en ballen noch uytlegginghen / noch verklaringhen; want de reysen ofte Pelgrimagien uyt debotie aenghenomen naer de stadt van Jerusalem, van Joden / van Griecken / van Mooren / staen hier soo klaer uytghedrukt / als sy konnen: Christus heeft die oock met sijn exempel willen appoberen:

Siet Luca Capite 2.

V. 41. Ende sijne ouders reysden alle jaeren naer Jerusalem op den feest-dagh van Paeschen.

V. 42. Ende doe Jesus twaelf jaren oudt gheworden was, ende sy naer Jerusalem ghegaen waren, naer de ghewoonte des feest-daghs &c.

Ick bekenne dat Christus dese pelgrimagie heeft ghedaen naer de ghewoonte der Joden / ende oer sulchs soude iemandt misshen moghen seggen / dat hy mede vele andere Joodsche ghewoonten heeft onderhouden / die daerom nochtans niet goet gebonden en worden in 't uentw Testament; want alsoo heeft hy sich laten besnijden / alsoo heeft hy het Paesch lam ghe-eren &c. welke ghewoonten / soo iemandt op pretext van Christi exempel wilde inwoeren inde Kercke / die en soude daerom niet laten verispelijck te zijn.

Ick antwoorde datter groot verschil is tusschen de ene Joodsche ghewoonte / die Christus onderhouden heeft / ende tusschen de andere; want sommighe van die / ghelijck zijn gheweest / de Besnijdenisse, het Paesch lam t'eren &c. heeft hy soo onderhouden / dat hy se naderhandt ofte self af-gebroken heeft / ofte dooz sijne Apostelen heeft doen verkonighen als van gheender werden: Galat. 5. v. 2. Soo ghy u laet besnijden, Christus en sal u niet nut zijn. Luc. 22.

24 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien.

v. 15. Ick hebbe grootlijcks begheert dit Pascha met u te eten, eer ick lijde. V. 16. Want ick seggh' u, dat ick niet meer daer van eten en sal, tot dat het vervult sal zijn des rijcke Godts. V. 19. Ende hy nam broodt, ende als hy gedanct hadde &c. Doet dat tot mijnder ghedachtenissen hier mede af-bzekende het eerste / ende in-stellende het tweede: **Maer** andere Joodtische ghetwoonen / oft cerimonten die hy self onderhouden heeft ende dooz het onderhouden ghethoont heeft dat is goedt waten / soo-mense nergheng in 't nieuwe Testament en bindt bysonderlijck her roepen ofte verboden / blijven goedt ende prijsbaer / die ghebruyghende moghen booz sulckx bande Christenen / naer het exempel Christi, aenbeert ende ghebruyghen worden: **Onder dese zijn de Pelgrimagien / ofte reysen tot sekere plaetsen upt deborte: Ergo dese moghen bande Christenen sonder superflite aenbeert worden / ende ghebruyekt. Siet noch boozder:**

Actorum Capite 20.

V. 15. Van daer afghescheept zijnde, quamen wy den volghenden dagh teghen Chios over, ende des anderen daeghs leyden wy aen tot Samos, ende bleven te Troeglion, ende daeghs daer-naer quamen wy te Mileten.

V. 16. Want Paulus hadde voorghenomen Ephesen rooz by te vaeren, op dat hy den tijdt niet en soude verlijten in Asien; want hy spoedde hem, om soo het hem moghelijck waere, op den Pinxster-dagh te Jerusalem te zijn.

Waerom spoeyde hem Paulus soo / om te Jerusalem te wesen? Den Dordrechtchen Bijbel, 17. *Bemerk* antwoydt: Op dat hy door de menichte van 't volck, dat op het feest quam, gheleghentheydt soude hebben om het Euangelium te beter te verbreyden. **W**ou sou wesen dat Paulus hier op oock sijn ooghemerck hadde; maer dat dit sijn eerste ende principaelste ofte eenigh booznemen soude gheweest zijn / en hem teken uet aen-nemen; maer wel 't ghene den H. Hieronymus seght *Epistolá 17.* sprekende aldaer teghen zenen kerker den welcken spottede met de Pelgrimagien

naer't H. Landt, Graven der Martelaren &c. 25
magten naer't H. Landt / segghende / dat het een
bermaledijt landt was / ghelijck dat oock in onse
tijden op ghenomen heeft Hospinianus, segghende /
Dat dat landt wel eertijds een landt is gheweest van seghen;
maer dat de Pelgrims, die nu ter tijdt derwaerts reysen, dat
bevinden te wesen een landt van vervloekinghe. **Dier te**
ghen balt Hieronymus upt / met dese woorzen: ^a
Indien naer het lijden Christi (ghelijck dien goddeloosen
moordt slaertert) dat landt een grouwel is, wat heeft het dan
te bedieden, dat Paulus sich soo ghespoeyt heeft om te Je-
rusalem te wesen, op dat hy daer soude vieren den Pinxster-
dagh?

Ick houdet liever met den ouden Leeraer Hiero-
nymus, als met dese nicuwe / ende segghe dat het
terre voornemen / 't welck Paulus heeft gehad om
so spoedelijck te reysen nae Jerusalem, is gheweest /
om aldaer den Feestdag van Sijnen te byeren / en-
de by ghebal / oft per accident dese occasie te ghe-
bruycken om daer het Evangelium onder dese groot-
te meniche volck te verbruyden.

Wij hebben dan oock het exempel van Paulus,
laugh nae de hemelbaert Christi, van in Belgrima-
gen te gaen / ende ick en bevinde niet dat Paulus
naederhandt dit heeft berispt / oberfulckx't en kan
ghene supersittie zijn dierghelijcke reysen aen te
nemen upt devorte.

Ick binde wel dat hy die van Galatien berispt /
segghende *Capite 4. v. 10.* Ghy onderhout daeghen, ende
maenden, ende tijden, ende Jaeren: als of hy wilde seg-
ghen / dit en magh niet wesen: van ghelijcken oock
de Colossensen *Capite 2. v. 16.* Dat u niemant en oordeele
in het stuck des Feestdaghs, ofte der nieuwe maene, ofte
der Sabbathen.

Maer ick antwoorde met den H. Hieronymus,
hier / op dese plaetsen Pauls: Dat my yemant segghe: Indien
men de daeghen, en maenden, en tijden, en jaeren niet en
magh onderhouden: Soo sijn wy dan plichtigh van dit sel-
ve misdaet, want wy onderhouden, den vierden dagh van
Sabbath, ende Parasceve, ende den Sondagh ende den va-
scien van veertigh daeghen, ende het Hooghtijdt van Paes-
schen,

^a Si post pas-
sionem Chri-
sti (ut scele-
rata vox con-
crepat) hic
derestabilis
locus est,
quid sibi vo-
luit Paulus
Hierosolyma
festinare, ut
ibi faceret
Pentecosten?

^a Dicat ali-
qui: Si dies
observare nõ
licet, & men-
ses, & tempo-
ra, & annos:
Nos quoque
simile crimẽ
incurrimus,
quartam Sab-
bathi obser-

vantes, & Pa-
rasceven, & de
diem Domi-
nicam, & je-
junium Qua-
dragesimae, &
Pentecostes
Istitiam, &
pro varietate
regionum,
diversa in ho-
nore Marty-
rum tempora
constituta: Ad
quod qui
simpliciter
respondēbit,
dicit; non
eisdem Ju-
daicis obser-
vationis dies
esse, quos
nostros: nos
enim non A-
zymorum
Pascha cele-
bramus, sed
Resurrectio-
nis, & Cru-
cis: Nec sep-
tem, juxta
morem Israēl,
hebdomadas
in Pentecoste
numeramus,
sed Spiritus
S. veneramus
adventum.

26 Cerimonien raeckende de Pelgrimagen
schen, ende de blijdschap van Pinxteren, ende na de ver-
scheydenheit der landtschappen sekere gheselde tijde-
ter eeten der Martelaren. Op het welck, soo yemandt ende-
lijk wilt antwoorden, sal segghen: Dat onse daeghen niet
de selve en sijn met die van de Ioodsche onderhoude-
ghe, want wy en vieren niet den Paesschen van ooghe-
deesselede brooden, maer vande verrijenisse, ende het
Cruys; noch wy en tellen gheen seven weken in den
Sincken, nae de ghewoonte der Joden, maer wy ce-
ren de toekomst vanden H. Gheest. Tot noch toe Hiero-
nymus.

Hier upt blijkt dat den H. Apostel de Galaten,
ende Colossensen niet en berispt / om dat sy en heb-
ben seker gheselde daeghen / of maenden / of
jaeren onderhouden / maer om dat sy die onder-
houden op de manieren der Joden / te weten / den
Paesschen met onghesuerde brooden / den Sincken
met seven weken &c. dit is onghedoorloft seght Pau-
lus, want soo zijn die daeghen / swacke, ende arme
eerste beghinselen, Galat. 4. 9. Soo en zijn sy maer schad-
wen, Coloss. 2. 17. Maer die daeghen / ende tijden te
onderhouden / ende te hieren nae de ghewoonte
der Christenen / en is niet onghedoorloft; want dese
alsoo ghebeert wesende / en zijn gheene schadwen
meer / ofte swacke elementen, maer bevestinghen van
de teghenwoordighe waerheyde. Doch indien onse
Partije dit soo niet verstaen en wilt / soo moet sy
dan haer eyghen selven bevoordeelen / ende ver-
plichtigh kennen / als sy den Paesschen / ende
Sincken onderhoudt: dit en sal sy niet doen: want
soo moet sy noodsackelijck bekennen / dat Pau-
lus hier niet en berispt de Ioodsche Feest-da-
gghen / onderhouden wesende naer de ghewoon-
te der Christenen / maer wel onderhouden wesende
naer de ghewoonte der Joden / ghelijck de Galaten
ende Colossensen deden: Ende in deser voegsel-
en komen dese voorsede Schriftuer-plaetsen
li hter niet te propooste / om te behooren dat sy
nae Jerusalem is gherepft / alleenlijck om het Euan-
gellum te verkondighen / ende niet om den H. Gheest
te

naer't H. Landt, Graeven der Martelaren &c. 27
verdaght te byeten; want ick sal segghen / ende
honden staen / soo langh als men gheen contrarie
bewijs by en brenghet / dat hy dit heeft ghedaen nae
de ghewoonte der Christenen / ende niet nae de
ghewoonte der Joden; ende alsoo / blyben onse
Pelgrimagten op sekere tijden / ende tot sekere
plaetsen / ghedaen uyt debotte / in haer gheheel /
ende volghens het exempel Pauli, lofweerdigh.

§. II.

Worden voorder beantwoort eenighe op-worpin-
ghen van Partije, teghen de bewijsen §. I. voor-
ghestelt uyt Schriftuer.

Eerste opwerpinghe.

DE Pelgrimagten / ofte reysen der Joden / waer-
den updruckelijck van Godt gheboden / dies-
volghende waeren de Joden verbonden die te vol-
ghen: Maer in het nieuwe Testament / en is
overghelijck ghebodt nergens te binden: Ergo al
het ghene de Christenen dies aengaende nu doen / en
is niet anders als Superstitie.

Antwoorde.

Ick antwoorde / eerst, dat het niet van noode en
is / dat onse Pelgrimagten gheboden sijn; 't is ghe-
noegh / dat Christus, sijne Ouders / ende den Apostel
Paulus met haer exempel die gheapprobeert hebben /
ende dat sy naderhandt nergens verboden en
sijn.

Ick antwoorde / ten tweeden, dat hy soo verre
het al superstitie waer / 't ghene ons updrucke-
lijck niet gheboden en is; soo is het dan super-
stitie den Sondagh te byeten inde plaets vanden
Saterdagh: Soo is het superstitie / Peters ende
Peters te stellen voor de kinderen die ghedoops
worden:

28 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien
worden: Soo is het superstitie / het Nachtmal
maer viermael 'sjaers te houden / ende niet alle da-
ghe. Soo is het mede van superstitie / de kleren
kinderen te doopen inde teghenwoordigheyt van
de Ghemeente / ende dierghelycke meer andere ge-
woonten / die nergheus vtdruckelijck gheboden en
worden / ende dies niet teghenstaende van Partije
worden onderhouden: Ende nochtans Partije en
sal my niet toe-stemmen / dat sy hier in supersti-
tens is: Ergo al-hoe-wel de Pelgrimagien onder
de Christenen niet gheboden en zijn / daer vtr en
bolght nochtans niet / dat sy superstitie zijn / ofte
diese aenbeerden / superstitiens.

Ten derden: Vtr het ghebodt / 't welck Godt eer-
tydts aen de Joden ghegheben heeft / dat sy tot se-
kere plaetsen souden reysen om hem daer te die-
nen / thoone ick klaer dat onse Pelgrimagien lof-
waardigh zijn / ende gheoorloft / in deser boeghen-
Al het ghene dat Godt eens gheboden heeft / ende
naderhandt noyt her-roepen / ofte verboden / dat
is goedt / ende blijft goedt; dat is ghewys / want
Godt / die de opperste goetheyt is / en kan niet
ghebeden dat quaedt is.

Maer Godt heeft aen de Joden vtdruckelijck
gheboden / dat sy souden in Pelgrimagie gaen nae
sekeren plaetsen / om hem daer bysonderlijck te
aenbedden / ende te dienen / ende de Pelgrimagien
en heeft sy nergheus naderhandt her-roepen / ofte
verboden:

Ergo de Pelgrimagien zijn ende blijven goet:
Doozder / ghemerckt my in dit ghebodt niet ver-
bonden en zijn / om dieswil dat die plaetsen aen de
Joden gheskelt / niet meer te binden en zijn / soo
blijft het ons ten minsten byp / naer andere plaet-
sen vtr debotte te reysen / aenghesien dat her-re-
sen tot sekeren plaetsen eens goedt is gheweest / ende
naderhandt niet verboden / ofte her-roepen wesens
de / goedt blijft.

Ten vierden: Te verghaefst stelt ons Partije boodt
het ghebodt Godts / om te bewyssen dat onse Pel-
grima

naer 't H. Landt, Graven der Martelaren &c. 29
grimagien niet goet en zijn / om d'g'w'it dat sy
niet gheboden en zijn; want inde Schyssture self
vind' ick Pelgrimagien die Godt aenghenaem
zijn gheweest / sonder dat sy nochtans gheboden
waeren.

Siet 3. of 1. Regum. Capite 3.

7. 4. Den Coningh (Salomon) ginck nae Gabaon, om al-
daer te offeren, om dat die hooghte groot was, duysent
brand-offeren, offerde Salomon op dien altaer.

7. 5. Te Gabaon verscheen den Heere aen Salomon in
enen droom des nachts, ende Godt seyde: Begheert wat ick
u gheven sal.

7. 12. Siet ick hebbe ghedaen naer uwe woorden, siet
ick hebbe u een wijs, ende verstandigh herte ghegheven, dat
uwes ghelijck voor u niet gheweest en is, ende uwes ghe-
lijck nae u niet opstaen en sal.

Bemerk' her gene den Dordrechtischen Bybel seght
7. ende 10. **Bemerk:** Te Gabaon / seydt hy / was de
Tente der saemen-comste, met den Altaer die Bezaliel in de
woelijne ghemaect hadde, om welcker oorsaecke men al-
daer eenighe hooghte ghemaect hadde, op de welke men
offerde, dese hooghte was van grooter achinghe, ende
seer vermaert, om dat aldaer de tente der saemen-comste was,
ende de brandt offer-altaer.

Maer dese soo groot-ghachte, ende vermaerde hooght-
en / is Salomon gherep't van Jerusalem: Daerom om
daer offeranden te doen; ergo uyt debotte. Heeft
hy dit moeten doen uyt kracht van eenighe ghe-
bode: In gheender manieren / maer heeft die rep-
se / ofte Pelgrimagie vzwillighlijck aenghenom-
men, ende nochtans dese Pelgrimagie is Godt
soo aenghenaem gheweest / dat hy aen hem op die
placse self verschenen is / ende heeft hem die won-
derlijcke gabe der wijsheyt ghegheven / met de
welcke hy uyt-ghesteken heeft boven alle de men-
schen: **Waar uyt volghet** / dat het niet ter saecke en
doet / oft de Pelgrimagien gheboden worden / oft
niet / aenghesten wy klaer sien booz de cogh / dat
soch de vzwillighe Pelgrimagien Godt zijn aen-
genaem

30 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien
ghenaem gheweest / ende dierghelijcke bywillighe
Pelgrimagien en sijn nergheus verboden aen de
Christenen / ergo de Pelgrimagien oock sonder
nigh ghebodt Godts / maer alleen bywillighe
aenghenomen bande Christenen / sijn goet / ende
gheoorloft.

Hier teghen en doet niet / 't ghene de Schryft
hier seght v. 3. Salomon hadde den Heere lief, wande
de in de insettinghen sijns Vaders Davids : alleenlijck offende
hy, ende roockte hy op de hooghten.

Hier uyt soude onse Weder-partije gheerne be
thoonen dat dit offeren / van Salomon op de hooghten
en dit sijn repfen naer Gabaon niet loffelich
en is gheweest : want soo seght den Dordrecht
Bijbel, 5. *Bemerck*: Hoe-wel het wel toe-ghinck in de re-
geeringhe Salomons, nochtans wasser dit ghebreck tegen
den waerelijcken Godes dienst, datmen op de hooghten,
ende vremde altaeren offerde, ende niet alleen in de re-
der saemen-komste, ende op den altaer des Heeren, over-
sulckx naemen sy haer te groote vryheydt, noch andere
plaetsen, ende altaeren verkiefende om den Heere offeren-
de te doen, het welck hun uyt-druckelijck verboden
was.

Doch / teghen dese bemerkinghe / vragh ik
van onse Weder-partije / of dese repse Salomons
naer Gabaon, ende dat offeren op de hooghten van
Godt soo verboden was / dat Salomon sulcx doede
de / daer mede ghesondicht heeft & seght sy dat
neen : soo hebben wy dat wy begheeren : seght
sy dat ja : hoe kan het dan wesen dat Godt op die
plaetse self het ghebedt van Salomon verhoort heeft
daer nochtans gheseyt wordt Ioan. 9. v. 31. Dat Godt
de sondaers niet en verhoort? hoe is Godt aen Salomon
verschenen te Gabaon self? hoe heeft hy hem daer
op die plaetse self / soo verheerlijcht / indien hem
dese repse niet aenghenam is gheweest: is sy Godt
aenghenam gheweest / ghelijck blijkt uyt Schryft
tuer? Ergo soo hebben wy uyt Schryft / dat
oock de bywillighe Pelgrimagien Gode aenghe-
naem sijn / ende diesvolgende goet / ende p. 213.

Der halben de Schyssture en berispt Salomon niet / om dat hy offerde op de hooghten / maer seggt alleenlyck dat hy onderhield alle de insettingen van synen Dader / behalben dat hy offerde op de hooghten / 't welck synen Dader noyt ghedaen en hadde / dan hy offerde alleenlyck / by de Arke / ende op den Altaer van Moyse; doch soo dit alleen een ghewoonte van David was / ende ick niet bevinden en kan dat de hooghten te hogen erghens verboden waren / soo en kan ick oock niet bevinden dat Salomon in het aen-nemen van dese reyse / ende het offeren te Gabaon, soude ghesondighe hebben.

Tweede op-werpinghe.

Die plaetsen / seydt Partije / tot de welke men tijds moest reysen upt kraecht van 't ghebode Gods / sijn allegaer wegh ghenomen / ende men kan niet behoonen dat Godt eenighe andere in 't nieuwe Testament soude verkozen hebben / in de welke hy bysonderlyck wilt aenghebeden worden: Ergo te berghees zijn de Pelgrimagien tot sekere plaetsen.

Antwoorde.

Ich bekenne / datmen upt Schyssture niet behoonen en kan / dat Godt eenighe bysondere plaetsen in 't nieuwe Testament verkozen heeft om daer bysonderlyck ghedient te worden; maer wel upt de experientie / ende de **HH. Out-vaders**: De experientie neme ick van onse Weder-partije self / de welke my moet toe stemmen / dat sommige plaetsen niet alleen bequaemer / maer oock betaelijcker sijn om Godt te dienen / als andere: want andersints tot wat eynde houtwen sy Kercken / daer sy preken, daer sy het Nachtsmael ontfangen, daer sy bidden ende Psalmen singhen, daer sy doopen &c. Watrom dit niet ghedaen op de merkten / oft

32 Cerimonien raeckende de Pelgrimagen
oft op de velden? Ist niet om dat de Kercken be-
quaemer / ende betaemelijcker zijn als de met-
ten / oft velden? Ergo soo moet Partije self dan be-
kennen dat d'eene plaetse betaemelijcker / ende be-
quaemer is om Godt te dienen / als d'andere. Wel-
aen / neemt dat wy om dierghelijcke reden oock
meer tot d'eene plaetse reysen / als tot de andere
om Godt te dienen / wat kan hier in meer herijp-
worden / als in 't ghene onse Weder-partije
doet?

Daer-en-boven / inden Godt in het uleu-
stament gheene bysondere plaetsen en hadde be-
hooren / om aldaer in sijn selven / ofte in sijne he-
lyghen ghedient te worden: Waerom heeft hy dat
in voozleden tijden (ghelijck hy nu ter tijdt niet
doet) meer op de eene plaetse mirakels ghebant
als op de andere? Waerom by de Reliquien van
den H. Stephanus in Afriken? soo Augustinus ghetuyghe
lib. 22. de Civit. Dei cap. 8. Waerom te Roomen by de
Reliquien vande HH. Petrus ende Paulus, soo Grego-
rius Nazianzenus ghetuyghe *Orat. 3. in Iulianum?* Waer-
om te Nola, by de Reliquien vanden H. Felix, soo
den H. Paulinus ghetuyghe / *Natali 3. de S. Felice?* Waer-
om te Milanen by de Reliquien vande HH. Virgilius
ende Agricola, soo den H. Ambrosius ghetuyghe *lib. 1.
Epistolâ 55. &c.* Den dagh soude te kort vallen dat
ick alles moest verhaelen. Hoort den H. Augustinus
epist. 137. ad Clerum populorumq. Hipponensem, ende beant-
woordt hem / ist dat ghy kont; soo spreect hy: 't is
waer, Godt is over al, ende hy en wordt in gheene plaetse
begrepen, ofte besloten, die alles gheschepen heeft, ende
hy moet aenbeden worden vande waerachtighe aenbedden
in den gheest, ende waerheydt, op dat hy in 't heymel
oock rechtveerdigh maecke, en kroone. Nochtans ver-
gaende de saecken die aen de menschen sichtbaerlijck be-
kent sijn, wie kan sijnen raet doorgronden, waerom doe-
ter in sommighe plaetsen mirakelen gheschieden, in som-
mighe niet? Want aen vele is seer wel bekend de heylighe-
vande plaetse, daer het Lichaem vanden salighen Felix te
Nola begraven leght.

naer't H. Landt, Graeven der Martelaren &c. 33
Hier en kan Partije gheen ander uytblucht ne-
men / als met die H. Oudt-Vaders te beschuldi-
ghen van valscheyd / ende dat is grooter hermete-
licheyt / ende niet tweerdigh beantwoort te wo-
ren / ofte wel / met te segghen dat dit gheene waer-
re mirakels en zijn ghetweest / maer bedroch van
den duybel / ende dat is eene Pharisseeusche uyt-
smatigheyt / die gheene andere antwoorde en be-
hoeft / als die Christus de Heere self / aen de Phari-
seen ghesegghen heeft *Matth. 12. v. 26.* Indien den eenem
Satan, den anderen uytwerpt, soo is hy teghen hem selven
verdeelt: hoe sal dan sijn rijk bestaen?

De derde opwerpinghe.

Joan. 4. seght Christus, aen de vrouwe van Sama-
rien, v. 21: Vrouwe gheloof my, dat de ure komt, wan-
neer ghy-lieden noch op desen bergh, noch te Jerusalem
den Vader en sult aenbidden.

V. 23. Maer de ure komt, ende is nu, wanneer de waere
aenbidders, den Vader aenbidden sullen in gheest, ende
wacheyde.

Antwoorde.

Op bekennen dat Godt / om dieswil dat hy
over al teghentwoordigh is / op alle plaetsen in-
den gheest kan / ende mach aenbeden worden: Dit
kosten sonder twyffel oock doen in het oude tes-
tament / want 'twas den selven Godt, die nu is /
ende dies niet teghenstaende / soo heeft Godt be-
gheert / datmen hem meer op de eene plaetse sou
dienen / als op de andere: Ergo / al hoe-wel men
mede in het newe Testament Godt inden gheest
kan aenbidden op alle plaetsen / ghesijck Christus
hier seght / hier uyt en volghet niet / datmen hem
op de eene plaetse niet meer en mach aenbieden /
als op de andere. Doch soo hy meer op de eene
plaetse heeft mirakels ghedaen als op de andere /
'welck onse Partije / sonder groote hermetelijck-
heyt /

34 Ceremonien raeckende de Pelgrimagien
hepdt / ofte vprstunghepdt niet en kan loofden
soo volght hier vut / dat hy oock in het nieuwe
stament meer op d'ene plaese wilt ghebreu
den / als op de andere.

§. III.

Wordt bethoont vut Schrifure, datmen beke
magh doen om in Pelgrimagie te gaen.

2. Regum, oft Samuelis, Capite 15.

V. 6. **T** Is gheschiedt dat Absalon tot den Coningh sech
Laet my doch henen gaen, ende mijne beke
die ick den Heere beloofte hebbe te Hebron, betaelen.

V. 8. Want uwen knecht heeft eene ghelofte beloofte
ick te Gessur in Syrien woonde, segghende: Indien
Heere my sekerlijck wederom te Jerusaleem brengt,
sal ick den Heere sacrificie doen.

V. 9. Doe seyde den Coningh tot hem: Gaet in vrede
salon maecte sich op, ende gingh naer Hebron.

Let op alle de omstandigheden van dit verhael
Voor eerst: De Arche des Heeren / ende de plaese
van Godt te dienen was te Jerusaleem, daer Absalon
woonde: niet teghenstaende / Absalon hzaeght
lof van sijnen Vader om te reysen naer Hebron,
dat hy Godt besonderlijck daer mocht dienen.

Ten tweeden: Hy wilt derwaerts reysen vut
van eene belofte / die hy ghedaen hadde / als hy
lincck was te Gessur in Syrien; want sich bindende
desen ellendighen staet / berooft van het armen
sijns vaders / ende buyten sijn vaderlandt / hadde
beloofte / soo hy seydt / inden hem Godt belofte
derom te brengen binnen Jerusaleem, dat hy soude
reysen naer Hebron, om aldaer / soo den Dordrecht
Bijbel dat verclaert 15. *Bemerk:* eenen bysonderen
dienst te doen met offeranden te offeren, ende den
alsoo voor sijn weldaet aen hem bewesen, te dancken,
lijck sijne belofte medebrocht.

Ten derden: Sijnen vader David heeft hem sijn

oglof ghegebeven / ende ghesepdt : Gaet henen in

Wat wilt ghy nu noch meer oft klaerder / om te bewijfen darmen / ofte in siekten / ofte in eenighe andere denantwicheydt / oft misroostighepdt / ghesloften magh doen van in pelgrimagien te gaen tot eenighe bysondere plaetsen / om daer bysonderlijck sijn deborte te houden ?

Daerje wilt segghen hier teghen / dat Absalon metter daedt dierghelijcke belofsten niet en soude ghedaen hebben / maer dat hy sijne heyloose conspira- tie bedeckt met enen schijn van heyligheydt , om sijnen vader te bedrieghen , ende voor het ghemeyn volck sijn re- gen-sucht te verberghen ; 10. *Bemerk.* Ick gheloobe dat mede / dat Absalon metter daedt gheene ghelof- te ghedaen en hadde / maer dat hy alleenlijck op den booz sijnē vader ende booz de gemeynte / vā sulckx ghebaen r' hebben / om dies te beter te ghes- trocken tot sijne pzetensse. Doch dit en doet tot onse saecke niet ; want al dat ick uyt dese Schrif- tur-plaese wil bewijfen / is / darmen ten tijde van David ghelofsten dede om in pelgrimagien te gaen / ende dat dese ghelofsten gheene superstitie en waes- ten / maer goet ende prijsbaer. Dit bewijse ick aldus :

Absalon seght aen sijnen vader / dat hy rene ghe- lofte heeft ghedaen om te reysen naer Hebron , op dat hy Godt daer bysonderlijck soude moghen die- nen : waer't saecken dat het gheene ghemeyne ghewoonte en hadde gheweest van dierghelijcke belofsten te doen / ofte dat sulckx hadde booz super- stite ghelouwen gheweest / hoe en soude David, die so rene godtbruchtighen Coningh was / ende soo waeren inde Wet Godts / dat niet belet hebben ; hoe en soude hy aen sijnen sone niet ghesepdt heb- ben: Wel / sone / wat uenwigheden verstaert ghy van belofsten te doen om te reysen naer Hebron? wie spreit opt in Israēl van dierghelijcke ghewoonte ge- boort? ghy hebt hier te Jerusalem de Welke des Hee- ren / doet hier uwen Godts-dienst / ick en begheere niet

36 Cerimonien raeckende de voorgaende
niet dat ghy naer Hebron sult gaen / want / ende o
we belofte die ghy dies aengaende ghedaen hebt
ende uwe reyse / en is niet anders als superflue
Heest David tet sulchs gheseydt? of heest by
eens verwondert gheseyt ober 'ghene
hem booz hielt? in't minste niet: maer heest
darelijck oozlof ghegheben / om sijne belofte
reysse te volbruggen / segghende: Gaet henen in
de; hier mede ghenoech te kennen ghevende / dat
het niet nescutis en was dierghelijcke belofte
doen / ende reysen te aenbeerden / ende dat sy ghy
waeren / ende goddelijck / ende Heyligh; want ghy
lijck Darrje wel bemercht / Absalon bedecht
hoosheydt met eenen schijn van heyligheydt: Ergo
belofte te doen om in pelgrimage te gaen / maer
ouder het volck / ende van David, ghehouden
den booz heyligheydt. Nu / ghemercht ick in
nieuw Testament niet en kan bevinden / dat
Joodsche / ofte andere belofte verboden zijn / oft
gantschelijck af ghebroken; in't teghedeel /
bevinde datter van Paulus gheseydt wordt
v. 18. Hy hadde eene belofte ghedaen, te weten
den Dordrechtchen Bijbel dat verclaert 43.
ghelofte der Nazareen, van sich te onthouden
wijn &c. Ick bevinde oock datter gheseydt wordt
Akor. 21. v. 23. Doet dan het ghene wy u segghen, wy heb
ben vier mannen die eene ghelofte ghedaen hebben
weten / der Nazareen. Ghemercht / seggh' ick / dat
ick in Schysure bevinde dat oock de Apostelen
hebben belofte ghedaen / ende dat ick nergens
en binde dat die Heylighen ghelwoonte / de welke
der de Joden was van belofte te doen / nams
lijck om in pelgrimage te gaen / soude af ghe
ken zijn / ofte verboden; soo en sie ick gheene
waerom dat de Christenen die mede niet heylig
lijck en souden moghen ghebruycken.

HET II. CAPITTEL.

Wordt bethoont uyt de HH. Oudt vaders vande vier eerste hondert jaeren, dat men inde waere ende rechtsinnighe Kercke Pelgrimagien heeft ghedaen.

§. I.

Pelgrimagien diemen ghedaen heeft naer Roomen tot de graeven vande HH. Petrus ende Paulus Apostelen.

Eusebius, Anno 326.

Historia Ecclesiastica libro 6. cap. 11. juxta interpretationem Ruffini.

Damantius (soo wierdt Origenes gendeemt) Als op dien tijdt Zepherinus de Roomische Kercke regeerde / is te Roomen ghekomen / soo hy self op eene sekerre plaetse geschreven heeft / segghende / dat hy gaote begherte hadde om de alder outste Kercke vande Roomen te besoecken.

Adamantius (erat hoc nomen Origeni) cum per illud tempus Zepherinus Romanæ Ecclesiæ præficeret, Romam venit sicut ipse in quodam loco scripsit dicens voti sibi fuisse, ut antiquissimam Romanorum viseret Ecclesiam.

Den H. Joannes Chrylostomus, Anno 398.

Homilia 66. ad Populum Antiochenum.

Dese graeven bande HH. Petrus ende Paulus, zijn deel upstakeuder dan de graeven der Coninghen: want hy dese en is gheen bolck / ende tot die is eenen grooten toeloop. De beenderen bande Heplighen pijnighen ende bedwinghen de duyvels / ende sy ontbinden die / de welke met alder-wzeetste banden van haer ghebonden zijn; de asschen / ende beenderen / ende stof verscheuren die onsehtbare krachten: Ende schoon niemant oyt ghe-

Multò cæteris regalibus sepulchris hæc monumeta sunt clariora, nam illic quidem magna solitudo, hic autem magnus concursus. Sanctorum ossa demones sustunt, & torquent, & victos, ab illis solvunt levissimis vinculis; & cinis, & ossa, & favilla

Invisibiles illas potestates dilaniant: Itaque quo regias quidem aulas videat, nullus unquam peregrinatus fuerit. Multi vero reges plerumque huius spectaculi gratia peregrinati sunt.

Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli? affigi sepulchro, & videre pulverem corporis illius? Oris huius pulverem videre vellem per quod Christus magnalia, & ineffabilia locutus est! Pulverem videre vellem oculorum excavatorum primo, deinde vero ad orbis salutem respicientium, vellem & pedum illorum videre pulverem, qui per orbem currentes non laborarunt,

Vellem videre catenas quas pertimescunt & horrent demones, reverentur autem Angeli: Si ab ecclesiasticis curis essent remotus, non recusarem hanc suscipere peregrinationem ut solum viderem catenas.

Videts imperii nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulchrum piscatoris Petri, submisso diademate supplicare.

38 Cerimonien raeckende de Pelgrimagen ghereysst en hadde om Coninghlycke palysen te sien / nochtans vele Coninghen zyn de pelgrimage ghegacu / om dit spectacul te sien.

Den selven

Homilia 31. in Epist. ad Romanos.

Wie sal my nu verleenen dat ick mag omhelsen het lichaem van Paulus? dat ick mag vast blijven aen sijn graf / ende de aschen sien van dat lichaem? Ick wilde wel de aschen sien van dien mondt / door welken Christus grootdabghe ende onspreekelycke dinghen ghesproken heeft? Ick wilde wel de aschen sien van die ooghen die eerst zyn verblindt gheweest / ende daer na tot saligheyt vande wereldt gheopen: Ick wilde wel de aschen sien van die voeten die welcke door de werelt loopende / ater en sijn vermoeyt gheweest!

Den selven.

Homilia 8. in Epistolam ad Ephesios.

Ick wilde wel dat ick mocht sien die ketenen (vande HH. Petrus ende Paulus) die welcke de dubbelen vreesen ende schroomen / ende de Engelen eeren: Dat ick verlost waere vande kerckelycke sozghen / ick soude die pelgrimage gheerne aenemen / alckelijck om die ketens te sien.

Den H. Augustinus, Anno 420.

Epistola 42. ad Madaurenses.

Ghy siet / dat den Keyser / het verhevenste ruyf van het alder-edelste rijck / mer afgelegde kroone / bidt vooz het graf van den visscher Petrus,

naer't H. Landt, Graeven der Martel. &c. 39

Den H. Paulinus, Anno 420.

Epistolâ 13. ad Severum.

Op't eynde banden somer zyn wy naer
Roomen geryst / tot den eerweerdighen dagh
vande Apostolische solemnitete. Wy hebben
den heelen moeghenstont thien dagen langh
overghebracht by de graeven der Apostelen
ende Martelaeren / volbzenghende onse be-
loften / om welker oozsaecke wy ghekomen
waeren.

Palladius, Anno 430.

Historia Lausaca, Capite 113.

Philoromus is te voer gekomen tot Roomen
toe / om te hidben inde Kercke vande HH. Pe-
trus ende Paulus.

Sidonius Apollinaris, Anno 440.

Libro 1. Epistolâ 5. ad Heronium.

Te Roomen zijnde hebb' ick uwe hzeben
ontfanghen / niet de welke ghy verzoghdulde-
lyck onderforcht / oft mijne aenghenomen
peregrynagie naer dea ghemeynen wensch is
ghelucht &c. Hier en tusschen hadd' ick Roo-
men in het ghesicht / ende eer ick noch quam
ende boozborghren my-selben swijrende booz-
de triumphante denren der Apostelen / hebbe
darelyck ghevoelt / dat alle de vermoeytheyt
myt mijne swacke leden verzeven was.

Den H. Leo, Anno 440.

Sermone 1. de Iunio Pentecostes, Capite 4.

Naer ons op den Saterdach waecken by
den alder-salighen Petrus Apostel / dooz wiens
ghebeden wy betrouwen berloft te worden /
ende vande gheestelycke vanden / ende van
de lichaemelycke.

¶ 4

¶ II.

Astate labente
Romam ad venera-
bilem solennitatis
Apostolicæ diem
profecti sumus, de-
cem dies, ante meri-
diem in votis no-
stris, quorum causa
veneramus, per Apo-
stolorum, & Marty-
rum sacras memo-
rias, confluentes.

Philoromus pede-
stri itinere venit Ro-
mam utque, ad oran-
dum in martyrio SS.
Petri & Pauli.

Litteras tuas Ro-
mae positus accepi,
quibus an secundum
commune consilium
sele peregrinationis
meae cepta promo-
veant, sollicitus in-
quiris &c. Inter hæc
patuit & Roma con-
spectui, ubi prius-
quam vel pomeria
attingerem, trium-
phalibus Apostolo-
rum liminibus affu-
sus, omnem protinus
sensi membris malis
fortibus explosum
languorem.

Sabbatho apud
beatissimum Petrum
Apostolum vigilias
celebremus, cuius
nos orationibus, & à
spiritualibus inimi-
cis, & à corporalibus
hostibus confidimus
liberari.

Pelgrimagen naer't heyligh Landt.

Eusebius, Anno 326.

Ecclesiastica Historia libro 6. capite 9.

Alexandrum, cum
tanquam divino
quodam oraculo, ex
Cappadocum regio-
ne, ubi primum in
episcopatus gradu
fuisse locatus, Hie-
rosolymam tum vo-
ti, tum locorum vi-
sendorum causa con-
tenderet, illius Ec-
clesiae fratres exci-
piunt benignissime.

De broeders bande ghemeynte tot Hiera-
lem ontfanghen met alle befeefte vdt Alex-
andrum, den welken/ als dooz een Goddelich
fingheben / uyt het landtschay van Cappado-
cien, daer hy nu eerst gestelt was inden he-
schoppelijcken staet / te Jerusalem was ghe-
men uyt kracht van belofte / ende om die
plaetsen te besoecken.

Amphilochius, Anno 370.

In vita Basilij.

Vendamus, in-
gunt, facultates
stras omnes, & e-
genis distribuamus,
ac deinde proficis-
mur ad sanctam ci-
uitatem, visuri quae
illuc fiunt miracula
atque apud Deum fi-
ductam nobis con-
liemus &c. Ut au-
tem pervenerunt Je-
rosolymam omnia
sacra loca fide, & di-
lectionis perquiren-
tes, & in ius Deum,
qui est super omnia
adorantes.

Laet ons/ seyden Basilius ende Eubulus, ver-
hoopen alle onse goederen / ende die uyt die-
sen aen de armen / ende laet ons daer naer
reysen naer de heylighe Stad / om de mira-
kelen te sien die daer gheschieden / ende om
ons met Godt te versoenen &c. Doo sy nu te
Jerusalem waeren ghekomen / hebben alle de
heylighe plaetsen met gheloope ende heft
besocht / ende tu die hebben sy Godt / die ho-
ben al is / aenghebeden.

Den H. Gregorius Nyssenus, Anno 380.

Epistola ad Olympium Monachum, Capite 1.

Ad urbem Antio-
chii congressi sumus
quo tempore pete-
das Jerosolymam ut
monumenta Christi,
dum in carne esset,
inviseres.

Wy zijn saemen gekomen hy de stad van
Antiochien, op dien tijde als ghy naer Jerusalem
reysde / op dat ghy de overghebleven ghe-
dachtentse Christi, als hy in't licham was
soudt besoecken.

naer't H. Landt, Graeven der Martel. &c. 41

Den H. Hieronymus, Anno 390.

Præfatione libri 7. in Ezechielem.

Daer is nautwelijckst eene ure / ende eenen ooghenblick / op de welke wy niet te ghe-
maete en gaen aen de broeders / die her-
waerts ober-comen naer't H. Landt.

Nulla hora est,
nullumquæ momen-
tum, in quo non fra-
trum occurramus
turbis.

Den selven

Epistolâ 13. ad Paulinum.

Men komt herwaerts tot het H. Landt
van alle ghevesten des wereltds gelopen /
de stad is vol van alle soorten van men-
schen / ende daer is een groot ghedrangh spo-
van mang / als van houtwen.

De toto huc orbe
concurritur, plena est
civitas universi ge-
neris hominum, &
utriusque sexus con-
stipatio.

Den selven.

Epistolâ 17. Capite 6.

Waer te langh te doozloopf alle de eeu-
wen bande hemelvaert des Heeren tot dese
teghenwoordighen dagh / wat Bisschoppen /
wat Martelaeren / wat manne inde kercke:
die leere wel-spreekende / ghekomen zyn te
Jerusalem, meynende dat sy min Godts dien-
stighedyt hadden / mindere werenschap / ende
mindere deughden / ten waer saecken dat sy
Christum souden anbeden hebbe in die plaet-
sen / ende welke het Euangelle eerst hadde
van het Cruys beginnen upt te schynen.

Longum est nunc
ab Ascensu Domini,
usque ad præsentem
diem per singulas æ-
tates currere, qui E-
piscoporum, qui Mar-
tyrum, qui eloquen-
tium in doctrinâ ec-
clesiasticâ virorum,
venerint Hierosoly-
mam, putantes mi-
nus se religionis, mi-
nus habere scientiâ,
nec summam ut, di-
citur, manum acce-
pisse virtutum, nisi in
illis Christum ado-
rassent locis, de qui-
bus primum Euan-
gelium de patibulo
eorulcaverat.

Den selven

Epistolâ 154. ad Desiderium.

Ich bidde u. l. dooz de liefde des Heeren /
dat ghy ons komt besoecten / ende dat ghy
ons dit fabriur doet ter doozsaecke bande hep-
ligher plaatsen: Als't dat ons gheselschap u
misschien niet en sal aenghenaem wesen /
als

Precor vos per Do-
mini charitatem, ut
nobis vestros tri-
buatis aspectus, &
per occasionem san-
ctorum locorum tã-
to nos dignis mune-

ze. Certè si confortia
nostra displicuerint,
adorasse ubi steterūt
pedes Domini, pars
fidei est, & quasi re-
centia natiuitatis, &
crucis, ac passionis
vidisse vestigia.

42 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien
'tis een deel van't geloobe t'aenbidden daer
de boeten des Heeren ghestaen hebben / ende
te sien gelijck de berste lich-reckenen van
de Gheboozte / ende het Cruys / ende de
Passie.

Den selven

Epistolâ 27. Capite 3. & 4.

Paula, cuncta loca
Hierosolymis tanto
ardore, ac studio cir-
cumiuit, ut nisi ad
reliqua festinaret, à
primis non posset
abduci, prostrataque
ante crucem, quasi
pendentem Domi-
num cerneret, adora-
bat. Ingressa sepul-
chrum, resurrectionis
osculabatur lepi-
dem, quem ab ostio
monumenti amove-
rat Angelus, & ipsum
corporis locum in
quo Dominus iace-
rat, fideli ore lambe-
bat: quid ibi lachry-
marum, quantum
gemituum, quid do-
loris effuderit, testis
est cuncta Hierosoly-
ma testis est ipse
Dominus quem ro-
gabat. Inde egrediens
ascendit Sion, osten-
debatur illi colum-
na. Ecclesia porticu
sustinens, infecta
cruore Domini, ad
quam vincus dici-
tur, & flagellatus.
Monstrabatur locus
ubi super centum vi-
ginti credentium a-
nimas Spiritus S. de-
scendit. Deinde pro
facultatulâ suâ pau-
peribus pecuniâ di-
stributâ petroxit
Bethleem, & in dex-
tra parte itineris ste-

Paula heeft alle de plaetsen te Jerusalem mit
sulck eene byertigheyt/ende neertigheyt om-
me-ghegaen/dat sy van de eerste niet en sou-
de konnen af-ghecroeken hebben gheleue-
ten waer sy tot andere hadde ghespoet: De-
der-ligghende voor het Cruys/aenbadt sy
als of sy den Heere daer hadde sien aenhan-
ghen. In-ghegaen sijnde in het graf / kint
sy den steen vande berijssnisse den twelck
den Enghel hadde getweert van den inganghe
des Gravs. Ende sy kuste met eenen gheleue-
biggen mont de plaetse self/daer het licham
gheleghen hadde; wat raenen sy daer ghe-
stort heeft / wat suchten / wat droefheyt /
kan de heele Stadt van Jerusalem ghetruyent
ende den Heere / die sy badt. Hier uyt gaende
is sy gheklommen op Syon: men thoonde
haer den pilaer / onder-stemende de galerye
van de Kercke / besproeyt met 't Bloed des
Heeren aen de welcke men seyt dat hy ghe-
bonden is gheweest / ende ghegheestel. Men
thoonde haer de plaetse daer den H. Ghert
was af-ghebaelt ober de zielen van hondert
en twintigh gheloovighe. Daer naer / waer
haer vermoghen haer ghelt uyt-ghegheyt
hebbende aen de armen / is sy henen ghegane
naer Bethleem, ende op den rechte kant van
den wegh heeft sy ghestaen by het graf
van Rachel: Ende van hier in-ghegaen sijnde
in Bethleem, en gekomen in de speloncke van
den Salghmaecker / nae dat sy het H. Cruys
vande

naer't H. Landt, Graeven der Martel. &c. 43
bände Maghet / ende den stal hadde gesien /
heest verckerit daer ick het hoorde / dat sy
dooz de ooghen des gheloofs sagh het kindt
ghewonden in doecken / ende den Heere we-
nende in de Cribbe; ende sy sprack met trae-
nen die met blyschap ghemenghelt waeren /
segghende: West ghegroet Bethleem, huyt des
broot; / in het welck ghebozen is dat broot /
welck van den Hemel ghebaelt is: Wen ick
ellendighe sonderse weerdigh ghevonden te
kussen de Cribbe / in den welcken mijnen
Heere een kleyn kindt wesende / gheveent
heest; te bidden in de speloncke / in de welke
de Maghet ende Moeder den Heere gebaert
heest: Dit is mijne ruste / om dat het 't Wa-
derlandt is van mijnen Heere? Hier sal ick
woonen / om dat den Salghmaccker die
verhozen heest &c. Dan is sy met aller ha-
esten ghekommen te Nazareth, daer de Heere op-
gheboert is &c.

Den selven

Epistolâ 46. ad Rusticum. Capite 5.

Als ghy / ende uwe huyfzontwe / dooz de
raferijne bande Barbaren / ende aenstaende
ghevanghenisse ghescheyden waert / hebt ghy
beloost met eedt dat ghy / of terstont / of daer-
naer my sout volghen naer't heyligh landt :
ende dat ghy uwe ziele sout bewaeren / de
welcke gy sehent dooz onachtsaemheyt ver-
lozen te hebben: volbzenght dan 't ghene ghy
in de reghenwoozdigheydt Gods hebt be-
loost: het leuen der menschen is onseker / siet
wel roe dat ghy niet te bozen en sterft / eer
ghy uwe belofte volbzenght. Volght die / die
ghy self sout moeten leeren hebben / te weten
uwe huyfwe / 't is eene schande het kranck
ghesacht wint de wereldt / ende die stercker
is woort bande wereldt ghewonnen. Ghy
loopt

tit ad sepulchrum
Rachel, atque inde
Bethleem ingressa,
& in specum Salva-
toris introiens, post-
quam vidit sacrum
Virginis, diversorium,
& stabulum, me au-
diente jurabat cerne-
re se oculis fidei, in-
fantem pannis invo-
lutum vagientem in
praepe Dominum;
misticque gaudio la-
chrymis loquebatur:
Salve Bethleem, do-
mus panis, in qua
natus est ille panis
qui de caelo descen-
dit: Et ego misera,
atque peccatrix di-
gna sum iudicata de-
osculari: praesepe in
quo Dominus par-
vulus vaguit: orate in
spelunca, in qua Vir-
go puerpera Domi-
num fudit infantem?
Hae requies mea,
quia Domini mei
patria est, hic habita-
bo quoniam Salva-
tor elegit eam &c.
Inde cito itinere per-
currit Nazareth nu-
tricula Domini &c.

Cum vos tabies
Barbarorum, & immi-
nens captivitas sepa-
raret, sub juris juran-
di testificatione pol-
licitum, ut ad sancta
traesentem loca, vel
statim, vel postea se-
quereis, & servares
animam tuam quam
visus fueras negligē-
tia perdidisse. Redde
igitur quod, praesente
Domini spondisti.
Incerta est vita mor-
talium, ne ante rapia-
ris quam tuam im-
pleas sponsonem, i-
mitare eam quam do-
cere debueras, Pro

pudor, fragilior sexus vincit seculum, & robustior superatur a seculo. Tu vagaris in patria, ista pro te in locis venerabilibus Resurrectionis, & Crucis, & incunabulorum Domini Salvatoris, tui nominis recordatur.

Vir Tribunitius Hesperius, acceperat ab amico suo terram sanctam de Hierosolymis allatam ubi sepultus Christus tertio die resurrexit. eamque suspenderat in cubiculo suo, ne quid mali etiam ipse pateretur. At ubi dominus ejus ab illa infestatione purgata est, quid de terra illa fieret, cogitabat, quam diutius in cubiculo suo reverentia causa habere volebat. Forte accidit ut ego, & collega tunc meus Episcopus Syriacensis Ecclesiae in proximo essemus, cumque nobis omnia retulisset, etiam hoc petivit ut infoderetur alicubi, atque ibi orationum locus fieret, ubi etiam possent Christiani, ad celebranda quae Dei sunt, congregari.

Interdum religiosissimi postulant in pretium longinquae peregrinationis. Aliquod festuca simile obtinuit magnae benedictionis loco &c.

44 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien loopt daer in u Vaderlant / ende sy sy wien naem gedachtigh in de eerwerdigste plaatsen bande verrijsentisse / van't Cruys / ende de gheboort-plaetse des heeren onses Salighe maechers.

Den H. Augustinus. Anno 420.

Libro 22. de Civitate Dei. Capite 8.

Hesperius hadde van sijnen vriendt ontfanghen heylighe aerde / de welke van Jerusalem ghebracht was / ende hy hadde die ghebraghen in sijne kamer / op dat hy niet quaden en soude lijden: Maer soo het huys nu vanden Spoogh ghesuyvert was / doch hy was hy soude doen met die aerde / de welke hy niet langher / uyt eerbiedinghe / in sijne kamer en wilde hebben. Tis gebeurt dat ich / ende den Bisschop vande kercke van Syriacum uiter herre van daer waeren; hy heeft ghebraden / dat wy souden hy hem komen / ende wy sijn ghekomen / ende als hy ons alles verhaelt hadde / soo heeft hy dit oock ghebraden / datmen die aerde erghens sou delven / ende daer eene bidt-plaetse maecten / alwaer dat oock de Christenen souden vergaderen sinnen worden tot den Godts dienst.

Bemerckt hier, dat de Pelgrims als sy wederom keerden uyt het H. Land, aerde van daer mede brachten, ende dat die aerde ten tijde van Augustinus in groote weerde ghehouden wiert. Soo gheruygheit oock den H. Paulus Epist. 11. ende 14. Dat het t'spuen tijde / anno 420. wierdt ghehouden booz eenen grooten loon van sulck eene layge Pelgrimagie / ende booz eene groote bedidtie, waert saecken dat de Christenen en stuckken van't H. Cruys / schoon het maar soo groot hadde gheweest als eene splinter / kosten bekomen / ende dat mede brenghen naer haer Vader-landt.

Pall.

naer't H. Landt, Graeven der Martel. *Ec.* 45

Palladius. Anno 430.

Historia Lausiaca. Capite 8.

Ruffinus een *Presbyter* van Aquileien, ende Melania ontvinghen die / de welke nae Ierusalem quamen / om haere beloften te volbruyngghen sy hielen de *Bisshoppen* / *Monasticen* / *Maeghden* / ende alle die quamen / op haere kosten.

Theodoretus. Anno 430.

Historia Religiosa Capite 9.

Petrus den *Eremijt* is in *Palastinen* gekome om te sien / op dat hy de plaetsen gesien hebende die het *H. Ughden* ontfangghen hebben / *Sodt* in haer sonden aenbtoden.

Socrates. Anno 440.

Historia Ecclesiastica Libro 7. Capite 46.

Theodosius den *Keyser* / heeft sijne huysvrouwe *Eudoxia* nae *Jerusalem* gesonden / want hy hadde beloost / dat sy die ghelofte soude volbruyngghen / indien sy haere dochter kost ghesetelt sien in't *houwelijck*.

Nu en hebbe ick noch niet ghesproken van die wonderlijcke, ende godtyruchtighe *Pelgrimage* vande *Keyserinne Helena*, *Moeder* van *Constantinus* de groote, 'tsal oock de pijn weert sijn, bykans alle de oudste *Historie-schrijvers* hier van, doch in't kort, t'hooren spreken.

Ruffinus presbyter Aquileiensis, & Melania Hierosolymis excipiebant eos, qui veniebant eorum causa, Episcopos. Monachos, virgines, & omnes qui adventabant, suis forebant, expensis.

Petrus eremita videndi gratia pervenit in Palastinam, ut eum vidisset loca, quae susceperunt salutare passionis, in his Deum adoraret.

Theodosius Imperator. Eudoxiam coniugem Hierosolymam misit, quippe pollicitus erat, illam hoc vorum perfoluturam, si filiam in matrimonio collocatam cerneret.

Korte beschrijvinge vāde Pelgrimagie vande Keyserinne *Helena* naer't H. Landt, wt verscheyden oude Schrijvers.

Eusebius. Anno 326.

Libro 3. vita Constantini Capite 41.

Illā cum Deo omnium gubernatori debitum piæ mentis & effectiōnis munus impertire in animo haberet, & pro filio suo Imperatore, eiusque liberis gratias agendas esse putaret, ætate iā ingravescente, singulari quodam consilio adducta, venit tum sacrosanctam terrā oculis illustrata, tum gentes Orientem incolentes conspectura: Ac postquā locis, in quibus servatoris erant impressa vestigia, debitam venerationem adhibuerat, idque cōvenienter prophætico sermōni dicenti: Adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus: pietatis suæ monumenta, quibus post se relictis, posteris hominibus prodesset, statim fabricare aggreditur: Nam Deo, quem adoraverat, duo dicavit templa: quorum alterū ædificavit in monte unde ascenderat, alterum ad obscurum illud antrum natiuitatis eius.

Helena de Moeder van Constantinus, als sy booz hadde ghenomen aen Godt de regeerder van al/te gheben eene gifte van een Godtychtigh ghemoet ende goet-jonctighepdt / ende haer liet boozstaen dat sy hem moest bedancken booz haer sone de Keyser ende sijne kinderen / als sy nu out was booz eenen besonderen raedt aengepozt wesende / is gekomen eens-deels om met haere ooggen te sien het H. Landt/ eens-deels om te besichtighen de natien die in den oosten woonen: Ende naer dat sy aen de plaersen/in de welke ke gedrukt waeren de voetstappen des Salighmaeckers / behoorzijche eerbiedinghe hadde ghehoont / ende dat ghelijcksojnigh aen de woorden vanden Propheet / segghende: Wy sullen aenbidden in de plaetse, daer sijne voeten ghestaen hebben; sy begint terstont te hontwen de teekenen van haere godtychtighhepdt / met de welke sy aen de naekomelingen soude pzoftje doen: Want sy heeft aen Godt twee kercken toe-geepgen: waer van sy de eerste heeft gebouwt op den berg van waer sy op-ghelommen was / de andere/by die duytere speloncke van sijne gheboozte.

Ruff.

Ruffinus. Anno 390.

Historia Ecclesiastica libro 1. Capite 7.

Op de selve tijt Helena de Moeder van Constantinus, eene vrouwe die haers gelijck niet en hadde in gheloope / ende godbzuchtigheyt des ghemoets / ende die upstact in grootbaedighydt / vermaent synde dooz de goddelijcke openbaringhen / reys nae Jerusalem, ende ondersoekt vande inwoonders waer de plaetse was / in de welcke het heyligh Licbaem Christi, hadde ghehangen aen't Cruys.

Per idem tempus, Helena, Constantini mater, femina incomparabilis fide, & religione animi. ac magnificentia singulari, divinitus admonita Hierosolymam petit, atque ibi locum, in quo sacrosanctum corpus patibulo affixum penderat, ab incolis perquirat

Socrates. Anno 440.

Historia Ecclesiastica libro 1. Capite 13.

Helena, de moeder des Keysers / vermaent sijnde van Godts weghe in den droom / reys nae Jerusalem: Ende als sy het oudt Jerusalem ghebonden hadde / heel verlaeten / sy soekt neerstelijck het graf Christi, in het welck hy begraven is gheweest / ende upt het welck hy berresen is / ende ten lesten / al-hoe-welker qualijck / dooz de hulpe Godts / sy vindt. Op de plaetse van't graf bouwt sy eene magnifike / ende schoone kercke / recht ober het oudt ende verlaeten Jerusalem, welke kercke sy ghenoecht heeft het nentwe Jerusalem. Soo haest en hadde sy dese kerck niet volmaecht / oft sy heeft noch eene andere niet minder als d'erste ghebouwt by Bethleem in de sploncke daer Christus ghebozen is nae den bleesche: Ende noch eene andere op den bergh van waer hy is opgeklimmen.

Helena Imperatoris mater, in somnijs divinitus admonita. Hierosolymam iter capit. Et cum veterem illam Jerusalem desertam offenderet, Christi monumentum, in quo sepultus est, & ex quo resurrexit, diligenter pervestigat; ac tandem, licet valde aegre, Deo tamen illi opem ferente, reperit: ad locum monumenti magnificum, & egregium templum, quod novam Jerusalem nuncupabat, e regione veteris illius & desertae Jerusalem exaedificat, simul templum absoluit, apud Bethleem, in antro illo ubi Christus natus erat secundum carnem, alteram ecclesiam illo non inferiorem extruxit, quin etiam alteram in monte unde Christus ascenderat.

Sozomenus. Anno 440.

Historia Ecclesiastica Libro 2. Capite 1.

Byhang op den selven tijdt / is Helena de moeder

Per idem fere tempus, Helena Imperatoris

totis mater, venit Hierosolimam, cum precandi causâ, tum sancta illa loca iuvifendi. Quæ quoniam pio animo erga Religionem Christianam erat affecta, visa est sibi operæ pretium factura, si lignum crucis veneranda invenire posset. Præterea duo templa conſtruit, alterum in Bethleem ad speluncam illam in quâ Christus natus est, alterum in summo vertice montis Oliveti unde ad cælum ascendit.

Hæc itineris labores subire non recusavit neque senectutis in valetudinem (nam paulo ante mortem, quam octogefimum annu atatis agens oppetebat, istud iter fecit) omnino animo complexa est. His rebus constitutis templa ob magnitudinem amplissima, & illustrissima ob splendorem extruere cepit.

Helena mater Principis Constantini, cum Hierosolimam agnosceret concupisceret reperta ibi idola, ac templa protrivit. Mox usa regni viribus, Basilicam in loco dominicæ passionis, Resurrectionis, & Ascensionis

48 Cerimonien raeckende de Pelgrimagen moeder banden Keyser te Ierusalem gheschicmen / eens-deels om te bidden / eens deels om die heylighe plaetsen te besoeken. Welcke / soo sy met een godtruychigh ghevoelt moet / seer gheaffectoneert was tot de Christelijche Religie / heeft haer laeren voorsien / dat het een goet werck soude wesen / indien sy kost vinden het hout van her tweedigh Crucys. Sy houthor daer-en-boven twee Kercken / de eene in Bethleem, by die speluncke daer Christus ghebozen is / de andere op den hooghste t'op vanden Bergh van Oliveten, waer van sy ten Hemel is opghestommen.

Theodoretus. Anno 430.

Historia Ecclesiastica libro I. Capite 18.

Helena en heeft niet gheschroomt te ontsien den arbeidt vande reyse / noch aenghesien de ongesontheit van haeren ouderdom (want sy heeft dese reyse gedaen / een twintigh voer haere doot / oudt wesende raechterlyc jaeren) nae dat sy het graf des Heeren ende het Crucys hadde ghebonden / gheest begynnen Kercken te houten / die ter oeffenike van haere grootte / seer ruym / ende wylwaeren / ter doosaecke van haeren lustighe seer doozluychigh.

Severus Sulpicius Anno 420.

Sacra Historia libro 2. sub mediam.

Helena, de moeder vanden Prince Constantinus, soo sy begheerte hadde om Ierusalem te besoeken heeft de af-godische heelden / ende tempels / die sy daer vout / ter eerden ghevoert / ende ghebruyckende de macht der rijckty / heeft Kercken ghebovut op de plaetsen van her lijden des Heeren / van de doozluychighe / ende vanden Hemel waer.

nær H. Lant, Graven der Martel. &c. 49
haer van die selve Coninghtune / is als dan
het Crups des Heeren ghevonden gheweest.

Den H. Paulinus. Anno 420.

Epistolá 11. ad Severum.

Helena, dooz het in-gheben Godts / heeft
van haeren Sone ghevraeght / dat hy haer
ooyf wilde gheben / om alle die plaetsen / de
welcke gheteekent waeren met de boetschap-
pen des Heeren / ende met de lichtteekenen
van de goddelijcke wercken / ende welbaeden
tot ons / te supveren / ende de af-goden daer
op te werpen &c. 'twelck soo sy van haeren
Sone hadde vercreghen / heeft de schar des
rijckes ghebruyckt / ende verscheyde Kercken
ghehouwt naemelijck op de plaetsen / van
de Gheboorte / het Ujden / de hervijfentisse /
ende hemelbaert des Heeren.

Den H. Ambrosius. Anno 374.

Oratione de obitu Theodosij.

Helena, is in alle haeste ghereyst nae Ieru-
salem, ende heeft gebolghet de plaetse van het
Ujden des Heeren. Sy is ghekomen / ende
heeft beginnen te besoecken de heylige plaet-
sen / ende den H. Gheest heeft haer inghe-
gheben / dat sy het houdt des Crups soude
besoecken.

BESLVYT.

Wij bidde u l. Beminde ende onpartijdige Leser,
nu eens te hoozen / ende sonder passie te o-
vercreghen / het ghene dies-aengaende seg-
ghen de Lutherse Predicanten van Maegh-
denburgh Centuria 4. Capite 6. Pagina 458. Helena,
segghen sy / de moeder des Keylers, een supersti-
tiosa vrouwe, is ghereyst naer Jerusalem om aldaer
te

constituit. Eiusdem
Reginz beneficio
crux Domini tumre-
perra.

Helena divino in-
spirata consilio, alia
rogabat, ut sibi facul-
tatem daret, cuncta
illie loca, Dominicis
impressa vestigijs, &
divinorum erga nos
operum signata mo-
nimentis purgare, at-
que destructis idolis
&c. Itaque prompto
siliij Imperatoris ad-
sensu, parafactis ad
opera sancta thesau-
ris, adificatis basili-
cis, in loco Incarna-
tionis, Passionis, Re-
surrectionis, &
Ascensionis &c.

Helena festinavit
Hierosolymam, & se-
cuta est locum Do-
minicæ Passionis, ve-
nit ergo, & coepit
revisere loca sancta,
insudit ei spiritus ut
lignum crucis inquir-
eret.

Helena mater Im-
peratoris, mulier su-
perstitiosa, il luc pro-
fecta adoradi causâ.

cepta Domini cruce, duo templa edificari curavit.

Ipsum tamen miraculum superstitione non caret.

Relinquatur ea Socrati, & alijs hominibus superstitioni, &c.

50 Ceremonien raeckende de Pelgrimagie te aenbidden, ende ghevonden hebbende het Cruys des Heeren, heeft doen bouwen twee Kercken.

Wederom: *Centuriâ 4. Capite 10. Pag. 88.* Het mirakel vande vindinghe des Cruys, en is niet loof *superstitie.*

Item: *Centuriâ 4. Capite 13. Pag. 140.* Dieren sijn die allegaer *superstitieus*, de welke dese reyse van Helena, met 't ghene sijn te Jerusalem ghedaen heeft/verhaelen.

Wat dunct u van dese Doctoren? sijn dat niet mannen op de welke men by mag steunen / ende vast gaen? die / segghen dat welke durben plat uyt-segghen / dat Helena eene *superstitieuse* vrouwe is gheweest / daer sijn nochtans van Eusebius woerd gheseydt ghehad te hebben een godtvruchtigh ghemoet, en dat sijn die reyse aenbeert heeft / ende dat sijn ghedaen heeft ghelijckformigh aen het segghen vanden Propheet, oft volghens schrifture, als sijn die heylighe plaetsen heeft besocht / ende de ghe-eert? daer sijn van Ruffinus gheseydt woerd haer ghelijck niet ghebat te hebben aen het gheloove, ende godtvruchtigheydt des gemoets? daer sijn van Sozomenus gheseydt woerd seer gheaffectioneert gheweest te hebben tot de Christelijcke Religie? daer Socrates. Paulinus, ende Ambrosius segghen / dat sijn hier in is gheseyt gheweest dooz het ingheven Godis, door des Heer Gheest, door de openbaeringhe Godis? Sullen dese nentwe ende eerst op-ghetomen Doctoren die durben noemen / eene *superstitieuse* vrouwe? ende alle die Out-vaders / die welcke haer prijsen / van ghelijcken honden loof *superstitieus*? Weggh / wegh met dier ghelijcke hermetelijckheydt / ende uyt-sinnigheydt. Verre van ons dese nentwe leeraers / als die de openbaere contrarie ghetuygenissen hebben van soo vele Out-vaders. Hier een ghelyden Anders-ghesinde, wie ghy sijn / wat fondament dat ghy moet steunen.

ter H. Landt, Graeven der Martel. &c. 58
teghen wat mannen bande eerste eentien
dat ghy moet op zeplen / om de Roomsche
Catholijcken te betoordeelen vā superstitie.

§. IV.

Pelgrimagien tot de graeven der andere
verscheydē Heylighen.

Tot het Graf vanden H. Propheet Ezechiël
in Syrien.

Epiphanius, Anno 370.

In vitâ Ezechielis.

D'En man / Ezechiël, leyt begraven in
het landtschap van Syrien, ende vele men-
schen komen gelooopen tot sijn graf om daer
te bidden/ende hem te dienen: Ende de wijle
daer soo eene groote menighte saemen komt
tot sijn graf/de Chaldeen/ten byesen/dat sy
het lichaem souden wegh nemen / daerom
berogheleenschappen sy de Pelgrims/ende ley-
denie wederom van daer.

In terrâ Syriorum
vir illo sepultus iacet.
multique ad monu-
mentum eius con-
fluunt ad precatio-
nem, & obsequium:
sanè quando tanto
eo frequentia unâ ad
monumentum eius
conveniunt, formi-
dât Chaldæi ne eum
auferant, quapropter
egredientem comi-
tantur, & deducunt

Tot het Graf vanden H. Cyprianus, te Carthagē.

Severus Sulpicius, Anno 420.

De virtutib. Monach. Oriental. Dialogo 1. Capite 1.

Oer by saeren sijn wy af-ghebaren van
Narbona, ende dooz de geheughentisse Godts /
mi hebben doozspoedighe vaert ghehadt:
Dieft ons goet ghedocht dat wy souden
gaan naer Carthagen, om te besoecken de
plaetsen der Heylighen / maer naemelijck
om te bidden by het graf vanden Martelaer
Cyprianus.

Ante hoc trien-
nium, ubi Narbonâ
navim solvimus, ad-
eò prospera. Dei nu-
tu, navigatio fuit, li-
buit annone Car-
thaginem loca visi-
tare sanctorum, &
præcipuè ad sepul-
chrum Cypriani Mar-
tyris adorare.

Tot het Graf vanden H. Felix, te Nola,
Augustinus, Anno 420.

Epistola 137. ad Clerum, Populumq. Hippontinum.

Multis notissima
est sanctitas loci, ubi
B. Felicis Nolensis
corpus conditum est

Den vele is seer wel bekend de heylighen
hande plaerse/daer het lichaem vanden H. Fe-
lix van Nola begraven lighr.

Den H. Paulinus, Anno 420.

Nitali 3. & 8. de S. Felice.

Nec modus est populis coruibus agmine denso
Mec requies, properat in lucem à nocte, diemque
Expetare piget, votis avidis mora noctis
Rumpitur, & noctem flammis funalia vincunt
Insipiam multis unam iuvat urbibus urbem
Cernere, to tque uno compulsa examina voto.
Lucani coruunt populi, coit Appula pubes,
Et Calabri.
Et qua bis serenas Campania laeta per arbes,
Capus Neapolis &c.
Omni namque die t'estes sumus undique crebris
Cantibus, aus sanos gratantia reddere vota,
Aus uigros varias petere ac ambire medelas.
Cernimus & multos peregrino à littore vectos
Ante sacram sancti prostratos Martyris aram
Dum referunt grates, toletata referre pericla
Testantes validis collisà nave procellis
Se asptos, miserante Deo, Felices & ipsa
Decente manu, maris emittite profundo.

Het volck komt met heyl
hoopen sonder ghetal/ ende
der ruste / van 'smozghens tot
'sabondig / tot het graf vanden
H. Felix : Sy en konnen niet
wachten tot alderijdt dat het
dagh woort, sy komen by nacht
ende overwinnen de duysternis-
sen met lichten. 'Tis ggenoghe
te eene stadt vol te sien van heyl-
sieden/ de volcken van Lucania,
van Appulien, van Calabrien, van
Campanien, van Capua, van Napoli,
komen derwaertig hoops ghe-
wys ghelooopen / ende by den
gheruyghen/dat daghelijck de
ghesonde komen om haere heyl-
losten te volbzenghen / ende dat
de siecken hier komen bidden
om haere ghesontheydt : Wy
sien oock dooz den Dutaer van
den H. Martelaer ligghe die
van vyzende kusten zyn ghe-
men ober zee / om te danch-seg-
ghen dat sy dooz de hant vanden
H. Felix, ende dooz de barmhertig-
heydt Godts zyn verlost ghe-
weest van schip-braecke/ nye
midden hande tempersten.

ter H. Landt Graeven der Martel. &c. 53

Tot het Graf vanden H. Hyppolitus, te Roomen

Prudentius, Anno 420.

Hymno II. de S. Hyppolito.

'Smogheus bzoegh komen
 op den H Hyppolitus groeten / al
 het volck komt hem bidden / sp
 gaen ende sp keeren tot den son-
 nen onderganch toe ; de liefde
 der Gods dienstghepde ber-
 samelende die van Roomen , en-
 de uplandische Natien : Sy
 kuffen het metaelen graf / sp
 droegen daer bloemen / iende
 ruck werck / ende besproeyen
 hare wanghen met traenen :
 Waer als het sijnen feest-dagh
 is jaerlijcks / de heele stad van
 Roomen is upghelaten / Edel /
 ende on-edel Magistraeten / en-
 de Gemeente al onder een , die
 van Alba die komen Processie-
 ghewijs in goede ozden / die van
 Trecen, van Samnis , van Campa-
 nen, van Capua , van Nola : Elck
 komt blijde met sijne hupszou-
 tel / ende sijne lieve kinderen /
 ende spoeden haer op den wegh
 waer sp konnen / de velden sijn
 nauwelijcks groot ghenoech
 om de menschen te batten &c.

Mane salutatam concurrunt, omnis adorat.
 Pubes, eunt, redeunt solis ad usque obitum.
 Conglobat in cuneis Latios, sumul & peregrinos
 Permissim populos Religionis amor.
 Oscula perspicuo figunt imp ressa metallo,
 Balsama diffundunt, stertibus ora rigant.
 Iam cum se renovat decursis mensibus annus
 Natalemque diem passio festa refert :
 Urbis Augusta suos vomit, effunditque Oquiras,
 Vix & Patricios ambitione pari.
 Confundit plebeia phalanx umbonibus aequis
 Discrimen procerum praecipitante fide,
 Nec minus Albanis acies se candida portis
 Explicat, & longis ducitur ordinibus:
 Concurrunt Samnitibus atrox &c
 Quisque sua Letus cum conjuge, dulcibus & cum
 Pignoribus, si apud idum carere possit iter.
 Vix capiunt patuli populorum gaudia campi &c

Tot het Graef vanden H. Marcus, tot Alexandrien.

Palladius, Anno 430.

Historia Lausiaca, Capite II.

Philoromus is tot Alexandrien ghekomen /
 want hy hadde belofte ghedaen de Kercke te
 bezoeken vanden eerweerdighen Marcus.

Pervenit Philoro-
 mus Alexandriam,
 cum vovisset in
 Martyrium veneran-
 di Marci.

3

Tot

Tot het Graf vanden H. Thomas Apostel,
tot Edeffa.

Socrates, Anno 440.

Historia Ecclesiastica Libro 4. Capite 14.

In eà civitate egregia, & magnificentum templum est D. Thomae apostolo dicatum, crebraque hominum multitudo eo, propter loci sanctitatem, confluit.

In die stadt is eene schoone ende magnifice Kercke / toe-ghe-eyghent aen den H. Thomas Apostel/ende eene gr oote menighte bā volk komt derwaerct ter nozsaecke bande ghepdyt der plaetse.

Tot het Graf vanden H. Ioannes Bapt. tot Sebasten.

Den H. Hieronymus, Anno 390.

In Caput 1. Abdia.

Sepulchrum eius usque hodie, cum Mausoleo Elifae Prophetae & Ioannis Baptistae venerationi habetur.

Het graf van Abdias, met het graf van Iohannes den Propheet / ende van Ioannes Baptista worden tot heden in eerbiedinghe ghehouden tot Sebasten.

Ruffinus, Anno 390.

Historia Ecclesiastica Libro 2. Capite 18.

Iuliani temporibus, velut relaxatis frenis efferebuit in omnem saevitiam feritas Paganorum Ex quo accidit, ut apud Sebasten urbem, sepulchrum Ioannis Baptista, mente rabiâ, & furens manibus invaderent, ossa dispergerent, atque ea rusticâ collectâ, igni cremarent, & sanctos cineres pulveri immistos dispergerent. Sed Dei providentiâ factum est, quod illam de Hierosolymis ex monasterio Philippi hominis Dei, orationis illuc causâ, per idem tempus, venisse &c.

Ten tijde van Iulianus, heeft de wreechtheden der Heydenen haer uptghestor als mer tolen toom/waer upt ghebeurt is / dat sy een rasende gheuoet / ende goddeloofc handden / hebben inghevaeren by de stadt van Sebasten, het graf van Ioannes Baptista ende beenderen verstrout / ende die wederom beeen vergadert hebbende/ verbrandt / ende de heplighe aschens met stof gemenght hebben verstroyt. Maar 'tis gheschiede dat de doozsichtigheydt Gods / datter sommighe upt het Clooster banden man Philippus, op den selven tijdt derwaerct komen zyn van Ierusalem, om te hidden

merit H. Landt, Graeven der Martel. &c. 55

Tot de Kercke van S. Michiel Aerts-Enghel,
tot Vesta.

Sozomenus, Anno 440.

Historia Ecclesiastica Libro 2. Capite 2.

Die Kercke / de welke ghelegghen is (nde
plaerse eertijds Vesta ghenoeemt / is van desen
tijde af / soo 't aen een iedert seer wel bekent
is / in groote eere ghehouden ghetweest / ende
hande pelgrims / ofte uytlanders / ende van
de booghers. Die selve plaerse nochtans
wordt nu Michaëlium ghenoeemt / om datmen
dooz seker geloofst / dat den H. Michaël Aertg-
Enghel aldaer sich beropenbaert heeft.

Eam ecclesiam que
est in loco, qui Vesta
olim dicebatur, in
maximo honore tum
à peregrinis, tum à
civibus ex illo tem-
pore inhabitam fuisse
constat. Idem tamen
locus jam Michaë-
lium nominatur,
quod pro certo cre-
ditur, Divum Mi-
chaëlem Archange-
lum ibi apparuisse.

BESLUYT.

Wt al het ghene dat ick in dit teghen-
woordigh Tractaet hebbe ghehandelt /
blijckt opentlijck / hoe vermetelijck / ofte om
derer te segghen / hoe ontroutelijck onse
Wederpartije, naemelijck eenen sekeren Hospi-
tarius, ende Danæus ende andere hoozt-gaen /
als sy segghen /

Ten eersten, Dat die / bande welke men
kent / by de oude ghereyft te zijn naer eens-
ghe sekerer plaetsen / dat niet en hebben ghe-
baen upt devotie, maer liever om haer ghe-
loobe / dooz het besichtigen van dese plaetsen /
naemelijck daer Christus gheleest heeft / dies
te meer te verstercken / ende bevestighen.

Contraete blijckt upt den H. Augustinus, den
welcken seght / dat Præcen ende Coninghen
kamen tot het graf vanden bisscher Petrus,
om daer te bidden. Dyt Palladius, die seght / dat
Philromus naer het selve graf is ghereyft / om
te bidden. Dyt Amphilocius, die van Eubulus
ende Basilus verhaelt / dat sy de heylighe
plaetsen hebben besocht / ende aldaer Godt
acnghe-

56 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien
 aenghebeden. Dyt den H. Hieronymus, die seght
 dat Bisschoppē ende Martelaeren haer la-
 ren boozstaen/ dat sy min Gods-dienstigheit
 hadden/ten waer saccken dat sy de heylighe
 plaetsen besocht hadden. en selven H. Be-
 der beschijft in't sangh ende breecht met wat
 reene devotie ende Godvruchtigheydt de edel
 Paula alle die selve plaetsen besocht heeft. Dyt
 Theodoretus, die ghetuyghet dat Petrus den E-
 renijft in Palestinen ghekomen is / om God
 daer te aenbidden. Dyt Ruffinus, Sacrates, Som-
 menus, &c. die dat selve ghetuyghen vanden
 Keeserinne Helena. Dyt Epiphanius, die seght
 dat de gheloobighe in pelgrimage gingen
 tot het graf vanden Propheet Ezechiel om te
 bidden, ende hem te dienen. Dyt Severus Sulpi-
 cius, die van sy selven schijft / dat hy naer
 Carthagen ghereyst is tot het graf vanden
 H. Cyprianus. om daer te bidden. Dyt Paulinus
 die verhaelt / dat de Christenen van alle ghe-
 twesten quaemen in pelgrimage naer de
 stadt Nola, hy het graf vanden H. Felix, die
 ghesonde om hem te aenroepen, de siecke om
 hem te vraeghen ghesontheydt, de zee-varenden
 om hem te bedancken &c. Hoe kan iemand
 op de leeraers van Partije noch steunen / ende
 vast gaen/aenghesten sy soo opentlijck dave-
 ven bestryden soo klaere ghetuyghenissen
 van soo vele treffelijcke Out-vaders /
 Ten tweeden seght Partije, dat de eerste Christe-
 nen / schoon sy mochten ghegaen zijn tot
 eenige sekere plaetsen in pelgrimage / noch
 rang haer tot dien eynde niet en hebben ver-
 bonden met besondere helosten.
 Contracte blijkt upt Paulinus, die van sy
 eyghen selven ghetuyghet / dat hy te Roomen
 hy de graeben vande Martelaeren / ende Ap-
 postelen / sijne beloften volbracht heeft. Dyt
 Eusebius, die van Alexander den Bisschop van
 Capadocien verhaelt / dat hy te Ierusalem
 H. plaetsen

over't H. Landt, Graeven der Martel. *Ec.* 57
plaetsen is komen besoecken uyt kracht
van belofte. Dyt den H. Hieronymus, die uyt-
drukelijck seght / dat Rusticus hadde belofte
gedaen / om het H. Landt te besoecken. Dyt
Palladius, die van verscheyde gheloobighe
seght / dat sy te Ierusalem quaemen / om haere
belofen te volbruggen; ende van Philoromus,
dat sy beloofte hadde te reysen naer Alexan-
dien, om te besoecken het graf vanden H. Mar-
cus Dyt Socrates, die ghetuyght / dat de Kerpse-
rinne Eudoxia is ghereyst naer Ierusalem, ter
oorsaekte vande belofte, die haer man Theo-
dorus hadde ghedaen &c. Soo dat seker niet be-
denken en kan / hoe onse Wederpartije durft
seggen ende schryben / dat de oude Christus-
ten haer niet en verbonden met belofsten.

Ten derden seght Partije, dat de Pelgrima-
gen eerst op-ghekomen zijn ten tijde van
Constantinus de Grooten.

Contrarie blijkt uyt Eusebius, die seght / dat
Origenes naer Roomen ghereyst is om de oud-
ste kercke aldaer te besoecken / dat is / om-
rent tachtentigh jaeren hoor Constantini tij-
den. Ende Origenes self *libro 1. contra celsum*, seght
darmen t'sijnen tijde / in Bethleem thoonde de
speloncke inde welke Christus gheboren is, ende de
kribbe inde welke hy heeft gheleghen in doecks-
kens ghewonden, ende dat dese dinghen vermaert
waren oock in de plaetsē daer de Heydenē woonde.

Contrarie aen 't ghene onse Wederpartije
seght / blijkt noch hoorzet uyt den boozge-
mitden Eusebius, die vanden Bisschop Alexan-
der ghetuyght / dat hy naer 't H. Landt is ge-
reyst: welchen Bisschop neghentigh jaeren
hoor de tijden Constantini geleest heeft: 't selve
ghetuygghen Hieronymus ende Rufinus.

Item contrarie blijkt uyt den H. Hierony-
mus, die alsoo spreekt / *Epist.* 17. 'T waer te langh
te verhaelen, wat Bisschoppen, wat Martelaeren, wat
mannen inde kerckelijcke leere wel-sprekende, op
alle

Coveniēter Ev-
angelicæ historix,
ostenditur in Beth-
leem spelunca bi
Christus natus est, &
præsepe ubi fasciis
involutus idque
quod ostenditur, et-
iam iis in locis, ubi
alieni à fide habi-
tant, celebratum, ac
decantatum est.

58 Cerimonien raeckende de Pelgrimagien,
alle eeuwen, beginnende vande Hemelvaert des Hee-
ren tot desen teghenwoordighen dagh, te Ierusalem
zijn ghekomen &c. Hebben de Christenen vande
Hemelvaert des Heeren af beginnen het heyligh
Landt te besoecken/ergo 'tis valsch / dat dat
eerst opgekomen is ten tijde van Constantinus.

Item den H. Cyrillus Hierosolimitanus *Capituli 17.* Ten is nu niet eerst begost, dat hier te Ierusalem van alle kanten saemen ghekomen is eene menighe van uytländsche natien, dat is al van over langhe tijden, ofte van certijdes. Ergo soo en is dit niet begost ten tijde van Constantinus, want Cyrillus en heeft niet langh naer de tijde Constantini gheleest/te weten/onder sijnen son-

Item Sozomenus *Hist. Eccles. lib. 2. cap. 1. b.* De oude Heydenen, sendt hy/die de Kercke vervolgt hebben, soo sy de Christelijcke Religie, doe nieuwelijnghs opghecomen, met alle macht trachteden te niet te doen, hebben sy de heylighe plaetsen met opgheworpen dijcken bedeckt, ende die veel hooght ghemaect, ghelijckmen nu noch can sien: jae hebben de plaetse van't graf daer Christus verlesen is, ende den bergh van Calvarien, omringhelt met eenen muer, ende die op haere maniere verciert hebben sy die vol steenen gheworpen, ende daer op ghebouwt den tempel van Venus. Daer naer hebben sy daer ghestelt de statue vande selve Goddinne, op dat die, de welke Christus in die plaetse souden aenbidden, t'samen souden Venus schijnen te eerden, ende dat door langheydt van tijde, vergeten souden worden de waerachtighe oorsaecke, om de welke de menschen die plaetse eerden &c. Dus verrebou daer / datmen eerst de Pelgrimagien / naemelijck naer 't heyligh Landt / soude begost hebben ten tijde van Constantinus,

Non enim nunc
ncepit huc externa-
rum gentium multi-
tudo undique con-
gregari, sed jam
olim.

6 Veteres Gentiles,
qui Ecclesiam perfec-
tuerunt, quoniam
Christianam
religionem, recens
jam ortam, delere, &
excindere omnibus
opibus, viribusque
laborabant, idcirco
eum locum ingenti
aggere superinjecto,
obruerunt, eumque
in majorem altitudi-
nem, uti etiamnum
apparet, extruxerunt.
Quin etiam uniyer-
so loco, tum sepul-
chri, unde Christus
resurrexit, tum Cal-
varia, muro undique
circundato, eum pro
arbitratu suo exor-
nare coeperunt. Nam
primum sternerunt la-
pidibus; deinde fan-
num Veneris super-
extraunt: Prostrato
simulachrum in eo
statuunt, ad eum sa-
crificium, ut & qui
Christum in eo loco
adorarent, Venerem
viderentur colere; &
temporis diuturnita-
te, vera causa, cur ho-
mines eum locum
venerarentur, veniret
in oblivionem &c.

CERI.